

A Critical Discourse Analytic Investigation into Legitimatory Strategies in Onsoni's Panegyric Odes on Mahmud of Ghazni

Farhad Barati*, **Somayyeh Zare****

Alireza Rasti***

Abstract

Since the panegyric poet sees the actions and words of the powerful lord as impeccable and free from any atrocity in the genre of panegyric and ode in particular, researchers in language studies could reflect on the genre and identify justificatory strategies and their linguistic realization and expose them to the public. Employing Critical Discourse Analysis, the investigation has examined Onsoni's odes lionizing Sultan Mahmud as a coherent text with socio-cultural layers. To this end, and assuming Onsoni, Mahmud's poet-laureate and confidant, has acted as his mouthpiece, the texts have been analyzed on two levels: First, in line with the (de)legitimation model of van Leeuwen, one of the greatest theorists of Critical Discourse Analysis, realizations of the four strategies, namely authorization, moral evaluation, rationalization, and mythopoesis, were identified. Subsequently in terms of the strategy of repetition, the frequency of the said legitimatory strategies was revealed. It was found the data had not been intended as entertaining and praising Mahmud; rather, Onsoni, while composing panegyrics, had aimed to render Mahmud's Establishment as legitimate using van Leeuwen's framework, and he had

* Assistant Professor of Arabic Language and Literature, Salman Farsi University of Kazerun, Kazerun, Iran, fbarati58@gmail.com

** Ph.D. Candidate of Persian Language and Literature, Salman Farsi University of Kazerun, Kazerun, Iran, zare.smh@gmail.com

*** Associate Professor in Applied Linguistics, Salman Farsi University of Kazerun, Kazerun, Iran (Corresponding Author), a.rasti@kazerunsfu.aac.ir

sought to reinforce his own intensions in the reader's mind using repetition, one of the most effective ways of meaning reinforcement.

Keywords: Critical Discourse Analysis; (de)legitimation; van Leeuwen; Onsoni; Mahmud of Ghazni.

Introduction

The genre of panegyric, in literature in general and in Persian literature in particular, legitimates the deeds and words of the powerful elites being praised and delegitimizes those of his rivals. In such a genre, the role language plays in legitimation can be probed, too.

Sultan Mahmud of Ghazni has been among the 'praised' ones whose proclivity for panegyric has resulted in the composition of excellent instances of the genre of ode in Persian literature. Given his excessive materialism, pointed out by the historical accounts, it seems that all his expenditure on setting up such a system of panegyric writing has not been for the sole purpose of entertainment or satisfaction of his will to power; instead, it appears that, on account of his lacking social provenance (i.e., his being a slave) from a religious and national viewpoint, he has considered himself as lacking in sufficient legitimacy to rule Islamic Iran, and that the presence of skillful poets has acted as media at the service of giving voice to his views.

Materials and Methods

Since, in addition to his being a poet laureate in the court of Mahmud, Onsoni has also been his confidant, study of his collection of poetry could lead us to the discourses he has been trying to promote. Therefore, in the present investigation, 39 panegyric odes attributed to Sultan Mahmud in Onsoni Divan have been analyzed at two levels as instances of legitimation of Mahmud's deeds. As for the first stage of analysis, based on van Leeuwen's Legitimation Strategies framework, linguistic realizations of legitimation were collected from the text. With regard to the second phase, since repetition, especially of a semantic subtype, is among the most influential tools for conveying and reinforcing worldviews, the frequency of repetition of legitimizing propositions was compared; that is because Onsoni's odes, mixing legitimizing propositions and repetition, have been turned into efficient media serving Mahmud.

45 Abstract

Regarding the first phase, it should be borne in mind that Critical Discourse Analysis is a kind of applied research normally scrutinizing texts produced by the powerful elite to illuminate the role of language in creating inequality, exercise of power, etc. The research, using Critical Discourse Analysis, lays bare the mediational role of language in foregrounding ideologies as a way of achieving legitimacy. Legitimation is the creation of “us versus them” false dichotomy, and language possesses resources that could promote the position of the powerful elite and legitimates their deeds and words. Within van Leeuwen’s framework, four legitimation strategies of authorization, moral legitimation, rationalization, and mythopoesis have been put forward for the analysis of language. Such processes can act individually or in unison and, through descriptive and prescriptive expressions, not only intensify temporary feelings but also reinforce deeply rooted beliefs.

In the second phase, repetition as an efficient linguistic tool, can double the impact of the aforementioned elements. This research has used semantic repetition, from among its subtypes, which refers to repeating words which could replace each other. The poet often chooses key words to strengthen his thoughts and, to do this, benefits from words which could take the place of those key words.

In this investigation, authorization is the first to be analyzed used to legitimate governmental discourses. Authorization justifies the actions of a powerful elite based on the authority of a reliable person, knowledge and expertise, laws, norms, customs and traditions, policies, and habits. In the same way, Onsoni uses the two provenances of religion and Iranian ethnicity to give legitimacy to Mahmud with roots as a slave in a different land. The next element is moral legitimation which highlights moral values and is based on justification more than authorization. The panegyric poet, Onsoni, praises Mahmud using various attributes, but a discourse analytic procedure shows that he legitimates the ruling body via the process of moral legitimation. The attributes have been examined in two major categories of those based on authority and those based on the spiritual superiority.

The third strategy is rationalization in which moral evaluation is implied. In a text, where the means or end or both are mentioned, we have a case of rationalization. Thus, all the battles fought by Mahmud to accomplish a goal could be taken as an instance of it to legitimate and naturalize his deeds. The last strategy giving legitimacy to an establishment is mythopoesis which is achieved through telling stories. Narratives are essential to the survival of a discourse, and Onsoni has

sought, through allusions to Iranian kings or religious accounts, to legitimate Mahmud's rule among Iranians and Muslims.

Discussion & Results

Following the selection of realization of the elements in the text, the frequency of their repetition has been examined. From among the four legitimation strategies, moral legitimation has the highest frequency being congruent with the laudatory nature of the poems. The attributes of "valor in war" and "magnanimity" are repeated more than the rest. Given the Sultan's constant involvement in war, it makes sense that he craves to be known by this property. "Magnanimity" is also an attribute that appears to have been taken advantage of by Onsoni in its repetitions.

With regard to authorization, findings show that the highest frequency of attributing Persian king titles to Mahmud has been for the purpose of giving legitimacy to the originally Turkish monarch among the Iranians. Subsequently, his deeds have been rendered legitimate by the repetition of the religious titles bestowed on him by the Caliph. The third statement is rationalization in which Onsoni has naturalized Mahmud's actions via the means of war helping Mahmud to achieve more land and wealth under the guise of religion. Finally, with regard to mythopoesis, the poet has used Iranian and religious and secular myths.

Conclusion

Considering the entirety of Onsoni's panegyric odes about Sultan Mahmud as a coherent and unified text, it appears that he has employed the genre and has presented legitimation strategies and the Sultan's intended meanings. Then, using the tool of semantic repetition, he has dealt with its reproduction throughout the text and has not only legitimated the slave-born king but also has immortalized him in history and in the reader's mind through repetition.

Bibliography

- Beihaghi, Abolfazl. (2023). *Beihaghi History*. M. J. Yahaghi & M. Sayyedi (Eds.). Tehran: Sokhan. [in Persian]
- Coicaud, Jean-Marc. (2002). *Legitimacy and politics: A contribution to the study of political right and political responsibility*. Cambridge: Cambridge University Press.

47 Abstract

- Fadakar, Kazhal and Sadeghi shahpar, Reza. (2022). Legitimization and de-legitimization in the poems of Malek Alshoara Bahar and Haji Qader Koui based on Van Leeuwen's theory. *Journal of Kurdish Literature*, 8(1), 13-37. [in Persian]
- Forouzani, Seyyed Abolqasem. (2012). Attack on Rome in the Victorious Illusions of Sultan Mahmud of Ghazni. *Journal of Historical Researches of Iran and Islam*, 12(1), 107-126. [in Persian]
- Ghanbari Abdolmaleki, Reza and Firoozian Pouresfahani, Ailin. (2022). Investigating the social agents' representation methods in Jalal Al-Ahmad's "Fall Valley" from the perspective of critical discourse analysis using (Van Leeuwen's) sociological-semantic components. *Language Related Research*, 13(1), 199-232. [in Persian]
- Gholamalizadeh Khosrow, Tafakkori Rezaei Shoja, and Akbari Hamidreza. (2018). The nomination and categorization of social actors in "AI", according to van Leeuwen's framework. *Language Related Research*, 8(7), 71-89. [in Persian]
- Haghparast, Leila. (2012). The representation of social actors in the story of Bahman's vengeance seeking from Shahnama and Bahmanama (Based on the socio-semantic elements in critical discourse analysis). *Language Related Research*, 3(2), 1-27. [in Persian]
- Haiati, Zahra and Ararbzadeh, Fatemeh. (2020). Reading the first chapter of Saadi's Bustan by legitimation in governmental discourse approach. *Literary Text Research*, 24(83), 193-222. [in Persian]
- Marz Abadi, Gholamhossein. (1969). Mahmud of Ghazni's motivations for the support of Persian language and literature. *Journal of Persian Language and Literature*, 7(21), 191-197. [in Persian]
- Mazid, Bahaa-eddin M. (2014). *CDA and PDA made simple: Language, ideology and power in politics and media*. Newcastle upon Tyne: Cambridge scholars publishing.
- Mirhashemi, Tahereh and Sabbaghi, Ali. (2017). Repetition: The stylistic feature of Fakhr al-Dīn Ibrāhīm 'Irāqī's lyrics. *Literary Research*, 13(54), 143-162. [in Persian]
- Mottahedin, Zhaleh. (1975). Repetition, its vocal and rhetorical value. *Journal of Faculty of Literature and Humanities*, 11(3), 530-584. [in Persian]
- Movahhed, Mohammad Ali. (2021). The inglorious Fall of Islamic Caliphate: So know the ruling lords. *Bokhaa*, 142, 18-44. [in Persian]
- Nassaj, Hamid and Haji Mazdarani, Morteza. (2014). Typology of Persian poetry from the perspective of political literature. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 6(4), 85-122. [in Persian]
- Onsori Balkhi. (1363). *Collection of poetry*. S. M. Seyaghi (Ed.). Tehran: Sanayee Library. [in Persian]
- Oveisi Kahkha, Abdul Ali, Abbasi, Mahmoud, and Ettehad, Hossein. (2015). Repetition and its Rhetorical Values in the Poetry of Farrokhi Sistani. *Research in Persian Language and Literature*, 34, 34-85. [in Persian]

- Sheida, Shahrzad and Kia, Hossein, (2011). Mahmoud Ghaznavi's image from history to literature. *Quarterly Journal of Persian Poetry and Prose*, 13, 337-356. [in Persian]
- Taslim Jahromi, Fatemeh. (1402). Representation of social agents in the satiric discourse of Ahmad Shamloo based on van Leeuwen pattern. *Literary Text Research*, 27(97), 363-399. [in Persian]
- van Dijk, Teun A. (2015). Critical Discourse Analysis. In D. Tannen, H. E. Hamilton, & D. Schiffrin (Eds.) *The handbook of discourse analysis* (pp. 466-485). Chichester: Wiley Blackwell.
- van Leeuwen, Theo. (2008). *Discourse and practice: New tools for critical discourse analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- van Leeuwen, Theo. (2007). Legitimation in discourse and communication. *Discourse & communication*, 1(1), 91-112.
- van Leeuwen, Theo., & Wodak, Ruth. (1999). Legitimizing immigration control: A discourse-historical analysis. *Discourse studies*, 1(1), 83-118.

تحلیل گفتمان انتقادی راهبردهای مشروعیت‌زایی در قصاید ستایش‌گرانه عنصری در باب محمود غزنوی

فرهاد براتی*

صمیه زارع**، علیرضا راستی***

چکیده

مدیحه‌سرا در متن‌گونه مدح به طور عام و قصیده ستایش‌گرانه به طور خاص اعمال و اقوال ممدوح مقتدر را موجه و منزه از هر بدی می‌داند. پژوهشگران حوزه زبان می‌توانند با تأمل در این متن‌گونه به راهبردهای مشروعیت‌بخشی و ابزار تحقق‌زبانی آن دست یابند. در این پژوهش با بهره‌گیری از ابزار تحلیل گفتمان انتقادی، قصاید عنصری در مدح سلطان محمود، به عنوان یک متن واحد با لایه‌های متعدد اجتماعی و فرهنگی، بررسی گردیده و با نگاه به اینکه عنصری به عنوان ملک‌الشعرا و ندیم محمود، نقش رسانه تبلیغاتی سلطان را داشته، این متون در دو سطح واکاوی شده است. به این ترتیب که ابتدا بر پایه نظریه مشروعیت‌ز(د)ایی ونلیوون، از تحلیل‌گران و نظریه‌پردازان رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی، نمودهای چهار راهبرد اصلی مشروعیت‌ز(د)ایی یعنی اعتباربخشی، ارزش‌دهی اخلاقی، عقلانی‌سازی و اسطوره‌پردازی از متون استخراج گردیده، سپس با توجه به مقوله تکرار معنایی مشخص شده هر مؤلفه با چه بسامدی تکرار شده است. نویافته‌ها مشخص کردند این متون تنها ابیاتی چند برای سرگرمی و خوشامد محمود نبوده، بلکه عنصری ضمن مدیحه‌سرایی با به‌کارگیری این مؤلفه‌ها نخست قصد مشروعیت‌بخشی داشته، و سپس با

* استادیار زبان و ادبیات عربی، دانشگاه سلمان فارسی کازرون، کازرون، ایران، fbarati58@gmail.com

** دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه سلمان فارسی کازرون، کازرون، ایران، zare.smh@gmail.com

*** دانشیار زبان‌شناسی کاربردی، دانشگاه سلمان فارسی کازرون، کازرون، ایران (نویسنده مسئول)، a.rasti@kazerunsfu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۰۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۲۴، تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۳/۱۴

بهره‌گیری از ابزار تکرار، از مؤثرترین شیوه‌های القای مضمون، اهداف مورد نظر را در ذهن مخاطب تثبیت نموده است.

کلیدواژه‌ها: تحلیل گفتمان انتقادی؛ مشروعیت‌زد(د)ایی؛ ون لیوون؛ عنصری؛ سلطان محمود.

۱. مقدمه

متن‌گونه (ژانر) مدیحه در ادبیات به طور عام و ادب فارسی به طور خاص مشحون از ذکر فضایل صاحب قدرت ممدوح و برجسته‌نمایی غلوانگیز و ویژگی‌های شخصیتی و عملکردی وی است و به افعال و اقوال او مشروعیت می‌بخشد و از رقبایش سلب مشروعیت می‌نماید. چنین متن‌گونه‌ای را می‌توان، افزون بر تحلیل محتوای موجه‌نمایی، از دید نقشی که زبان در تحقق آن ایفا می‌کند نیز بررسی نمود. یکی از این ممدوحان صاحب جلال و نفوذ، سلطان محمود غزنوی بوده است که ظاهراً میلی شدید و اشتباهی سیری‌ناپذیر به مدح و مدیحه‌سرایی داشته و این میل منتج به ایجاد و ثبت آثار فاخری در ادب فارسی به‌ویژه از نوع قصیده در روزگار سلطنتش شده است. سلطان محمود از گرد هم آوردن شاعران در دربار تنها به دنبال سرگرمی و اغنای حس قدرت‌طلبی خود نبوده و وی که به گواهی تاریخ فراوان دل در گرو ثروت داشته، بی‌جهت آن همه هزینه برای برپایی دستگاه عریض و طویل مدیحه‌سرایی ننموده است. به نظر می‌رسد محمود به واسطه اصل و نسب و نیز جایگاه خود (غلام بودن) از نگاه دینی و ملی، خود را فاقد مشروعیت کافی برای استیلا بر ایران اسلامی می‌دانسته است و در تلاش بوده این نقیصه را به گونه‌ای برطرف نماید یا کم‌رنگ نشان دهد. از این رو، ضرورت حضور شاعران چیره‌دست و خوش‌سخن را در کنار خود به عنوان رسانه‌ای برای بیان و تثبیت نظراتش به خوبی درک کرده بود.

در پژوهش حاضر، که به بررسی نمود تحقق زبانی مشروعیت‌زد(د)ایی اشعار شاعران دربار سلطان محمود اختصاص دارد، عنصری انتخاب شده است، چرا که علاوه بر ملک الشعرائی دربار، ندیم سلطان هم بوده است. بنابراین می‌توان گفت که با بررسی دیوان عنصری، احتمالاً بهتر از سایر منابع بشود به گفتمانی که محمود سعی در ایجاد و اشاعه آن داشته است، پی برد. به این منظور، ۳۹ قصیده مدحی منسوب به سلطان محمود در دیوان عنصری به مثابه یک متن یکپارچه و واحد که نمایانگر گفتمان مورد نظر او است در دو سطح بررسی شد. در سطح اول بر پایه نظریه مشروعیت‌بخشی و مشروعیت‌زدایی ون لیوون، عناصر زبانی مشروعیت‌بخش در چهار حوزه اعتباربخشی، ارزش‌گذاری اخلاقی،

عقلانی‌سازی، و اسطوره‌پردازی از متن استخراج گردید و در سطح دوم، با استناد به این موضوع که عنصری از ابزار تکرار به‌ویژه نوع معنایی آن، که یکی از کاربردی‌ترین عناصر در حوزه ادبی به‌خصوص شعر برای تثبیت و القای ذهنیات است بهره می‌برد، تلاش شد بسامد تکرار هر راهبرد مشروعیت‌زایی (د) در اشعار فوق مشخص شود. در حقیقت عنصری با تکرار خستگی‌ناپذیر، به عنوان عاملی که تحریف و اغراق را پوشیده نگه می‌دارد، نقش رسانه تبلیغاتی کارآمدی را برای محمود در درازای تاریخ ایفا کرده است.

۲. پیشینه تحقیق

بررسی پیشینه موضوع فعلی نشان داد که پژوهش‌هایی با استفاده از الگوی ون لیوون برای تحلیل متون ادبی انجام شده است که تقریباً همه آن‌ها از نظریه کنشگران اجتماعی لیوون استفاده کرده‌اند (بنگرید به تسلیم جهرمی، ۱۴۰۲؛ حق پرست، ۱۳۹۱؛ غلامعلی‌زاده، تفکری رضایی، و اکبری، ۱۳۹۶؛ قنبری عبدالملکی و فیروزیان‌پور اصفهانی، ۱۴۰۱؛ کنعانی و انتظار، ۱۴۰۱)؛ اما مرور مقالات در زمینه نظریه و کاربست چارچوب نظری و تحلیلی مشروعیت‌بخشی و مشروعیت‌زدایی در متون ادبی تنها ناظر به وجود سه مقاله بود و به نظر می‌رسد هم‌چنان کاربست چارچوب مزبور بر روی داده‌های زبانی و ادبی، افزون بر اعتباریابی آن، احتمالاً راهبردهای فرعی که می‌تواند اسباب مشروعیت‌زایی زبانی باشند به دست دهد.

در پیوند با چارچوب تحلیلی فوق، حیاتی و عربزاده (۱۳۹۹) به بازخوانی باب اول بوستان سعدی با رویکرد مشروعیت‌بخشی در حکومت پرداخته‌اند. دهقان طرزجانی و سجودی (۱۳۹۹) سازوکارهای مشروعیت‌بخشی گفتمان‌های جنسیتی در رمان سلوک محمود دولت‌آبادی را بررسی کرده‌اند. فداکار و صادقی شهپر (۱۴۰۱) مشروعیت‌بخشی و مشروعیت‌زدایی را در اشعار ملک الشعراء بهار و حاجی قادر کوبی بر اساس نظریه ون لیوون مطالعه و بررسی نموده‌اند. به نظر می‌رسد مطالعه کنونی تنها نمونه از پژوهش‌هایی است که متن‌گونه قصیده مدحی را هدف شناسایی و کنکاش نمودهای زبانی مشروعیت‌زایی (د) قرار داده است - موضوعی که احتمالاً وجه نوآورانه این جستار به شمار می‌رود.

از سوی دیگر، در زمینه عنصر تکرار کارهای پژوهشی فراوانی انجام شده است و در مواردی مقوله تکرار و ارزش‌های آن در دیوان برخی شعرا بررسی شده است؛ از جمله

«تکرار و ارزش‌های بلاغی آن در شعر فرخی سیستانی» حاصل تلاش اویسی کهخا، عباسی، و اتحادی (۱۳۹۳) که تکرار در شعر فرخی سیستانی را مطرح کرده و «تکرار ویژگی سبکی غزل‌های فخرالدین عراقی» که در آن میرهاشمی و صباغی (۱۳۹۵) انواع متنوع تکرار را در غزل‌های عراقی بررسی کرده‌اند. با این وجود، درباره تکرار در دیوان عنصری پژوهشی یافت نشد. درباره عنصری هم پایان‌نامه، مقاله و تحقیقات زیادی انجام شده است که نزدیک‌ترین آن‌ها به موضوع مورد مطالعه کنونی «گونه‌شناسی شعر فارسی از منظر ادب سیاسی» اثر نساج و حاجی مزدارانی (۱۳۹۳) است که اشعار تعدادی از شاعران از لحاظ کارکرد سیاسی آن‌ها را بررسی نموده است و شعر عنصری بلخی را هم از منظر ادب سیاسی شعر تمجیدی نامیده و کارکرد سیاسی آن را جاودان کردن نام نیک حاکمان، مشروعیت‌سازی و خروج از بحران دانسته است. این پژوهش البته به مصادیق مشروعیت‌بخشی در زمینه گفتمان و کارکردهای زبانی وارد نشده و جنبه‌های زبانی و بلاغی تکرار را هم در نظر نگرفته است.

در پژوهش حاضر موارد تکرار معنایی در دیوان عنصری بر پایه چهار مؤلفه مشروعیت‌بخشی و ن لیون به دقت استخراج و با نگاه آمار توصیفی (بسامدی) بررسی گردید. اگرچه همان‌طور که قبلاً به این دیدگاه اشاره شد که شاعران برای محمود کارکرد تبلیغاتی داشته‌اند با این حال پژوهشی که در آن با نگاهی آماری و از منظر زبان‌شناسی و تحلیل گفتمان به این مقوله بپردازد، یافت نشد.

۳. چارچوب نظری

پژوهش حاضر کوشیده با اتخاذ رهیافت تحلیل گفتمان انتقادی نقش واسطه‌ای زبان و گفتمان در برجسته‌نمایی ایدئولوژی‌ها را نشان دهد. تحلیل گفتمان انتقادی بر این مفروض استوار است که تمامی نابرابری‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، آموزشی، ... همگی در آغاز ریشه در کاربرد راهبردی زبان توسط گویشوران و تولیدکنندگان متن (اعم از شفاهی و غیره) به‌ویژه اصحاب قدرت دارند. زبان خمیرمایه‌ای است که متناسب با اغراض متعدد و متنوع افراد می‌تواند به خود شکل دهد و تأثیراتی عمیق بر جا گذارد. به باور مزید (۲۰۱۴: ۲)،

پیوند بین واژه و جهان صرفاً ارجاعی نیست، ارجاع زبان هم عاری از علائق و انگیزه‌های انسانی نمی‌باشد: ما قادریم با واژگان کارهایی انجام دهیم. از زبان می‌توانیم

تحلیل گفتمان انتقادی راهبردهای مشروعیت‌زایی ... (فرهاد براتی و دیگران) ۵۳

برای آسیب رساندن، انگ زدن، جانبداری کردن، و یا ایجاد تبعیض علیه هم‌دیگر استفاده کنیم.

در تحلیل گفتمان انتقادی، که نوعی پژوهش کاربردی و متعهدانه (وندایک، ۲۰۱۵) است، معمولاً متون تولیدی نخبگان قدرت واکاوی می‌شوند تا نقش منابع (ساخت‌های زبانی) به کار رفته در آن در ایجاد تبعیض، نابرابری، اعمال قدرت نامتقارن یا مخرب، و حاشیه‌رانی افراد و گروه‌های ضعیف (تر) آشکار شود (وندایک، ۲۰۱۵) و در نتیجه آن، افراد مطلع‌تر و توانمندتر شوند.

در بخش پیشین صحبت از مشروعیت‌بخشی بر اساس نظریه ون لیوون در دیوان عنصری به میان آمد. یکی از کارکردهای گفتمانی زبان، مشروعیت‌بخشی به اقدامات و گفتار صاحبان قدرت و سلب مشروعیت از اقدامات رقیبان است. برای شروع بحث در باب مبانی نظری جستار فعلی بایسته است تعریفی از مفهوم مشروعیت ارائه شود. در یک بافت سیاسی از مشروعیت به «به‌رسمیت‌شناسی حق حاکمیت» (کواکود، ۲۰۰۲: ۱۰) تعبیر شده است. در سطحی فراگیرتر از گفتمان، مشروعیت به ایجاد نوعی دوگانگی کاذب «ما در برابر آن‌ها» منتج می‌شود، به این صورت که افعال و اعمال «ما» موجه، صحیح، منطقی، و سازنده جلوه داده و در نقطه مقابل رفتار «آن‌ها»ی رقیب نادرست، غیرعقلانی، منفی، و احیاناً مخرب نمایانده می‌شود. مؤلفه معنایی مشروعیت‌بخشی یکی از اساسی‌ترین مباحث در کانون رویکرد ون لیوون محسوب می‌شود. وی (۲۰۰۷) معتقد است بازتولید مفهوم، نه تنها سبب تبدیل اعمال اجتماعی به گفتمان‌هایی درباره آن اعمال می‌شود، بلکه مشروعیت خاصی به این اعمال نیز می‌بخشد.

گفتمان مشروعیت می‌کوشد به پرسش‌هایی از نوع چرایی پاسخ دهد: سؤالاتی نظیر این که «اصولاً چرا باید یک کار بخصوص انجام شود؟» و یا «چرا باید آن کار به شیوه معینی صورت پذیرد؟» (ون لیوون، ۲۰۰۷). زبان به طور کلی، مشروعیت‌بخش است؛ به این معنی که مجهز به منابع و ابزاری است که به صورت آشکار و یا زیرپوستی می‌تواند جایگاه یک «نخبه» قدرت یا دسته‌ای از «نخبگان» قدرت را بیش از پیش اعتلا بخشد و تمامی افعال و اقوالشان را به لحاظ عقلانی، قانونی، عرفی، و حتی مذهبی موجه و غیرقابل تشکیک نشان دهد. مشروعیت‌بخشی در متون به دلایل متفاوتی ظاهر می‌شود؛ برای نمونه برخی متون مانند آثار مربوط به کودکان و نوجوانان اگرچه در لایه‌های سطحی به نظر عاری از ایدئولوژی می‌رسند، ولی در واقع با استراتژی‌های قدرت در ارتباط هستند و فرایندهای

جامعه‌پذیری زندگی کودک را کنترل می‌کنند. کردارهای گفتمان‌مدار هم هرچند به صورت نمونه‌های طبیعی و بدیهی نمایان می‌شوند که به ظاهر نیازی به مشروعیت‌سازی ندارند ولی در عمل مبنایی ایدئولوژیک داشته و ضروری است دقیق بررسی شوند. پس، ون لیوون از طرفی گفتمان را بافت‌آفرینی و بازنمود دوباره کردارهای اجتماعی می‌داند و از سویی به شکل‌های متنوع مشروعیت‌بخشی کردارها بر اساس سنت، قانون، الگوهای نقش و نمادهای خاص اشاره می‌کند که بر نحوه شکل‌گیری کردارها نظارت دارند (ون لیوون، ۲۰۰۷؛ ۱۹۹۹).

ون لیوون چارچوبی که برای تحلیل زبانی مشروعیت‌بخشی پیشنهاد داده است شامل چهار راهکار اصلی است: ۱- اعتباربخشی، ۲- ارزش‌گذاری اخلاقی، ۳- عقلانی‌سازی، و ۴- اسطوره‌سازی. این فرایندها می‌توانند به طور جداگانه یا ترکیبی عمل کنند و در میان عبارت‌های توصیفی و تجویزی پنهان هستند؛ نه تنها عواطف لطیف و زودگذر بلکه اعتقادات دیرپای مقاوم را نیز در ذهن‌ها تثبیت می‌کند. (همان: ۱۷).

در این جا باید تأکید کرد که در این پژوهش از انواع مختلف تکرار در شعر فارسی (متحدین، ۱۳۵۴) مانند تکرار واج، تکرار هجا، تکرار واژه، تکرار عبارت یا جمله و ...، تکرار از نوع معنایی آن بررسی شده است. منظور از تکرار معنایی

تکرار واژه‌هایی است که می‌توانند جانشین یکدیگر شوند ... شاعر اغلب برای برجسته کردن اندیشه یا تصویر اصلی و مرکزی خود کلیدواژه یا کلیدواژه‌هایی را بر می‌گزیند و سپس برای هرچه بیشتر و بهتر گسترش دادن این اندیشه یا تصویر افزون بر تکرار واژه یا واژگان کلیدی از کلماتی هم کمک می‌گیرد که می‌توانند جانشین واژگان کلیدی شوند (میرهاشمی و صباغی، ۱۳۹۵: ۱۵۷).

۴. بحث و بررسی

۱.۴ بررسی مؤلفه‌های مشروعیت‌بخشی در دیوان عنصری

۱.۱.۴ مشروعیت‌بخشی به گفتمان حکومت با اعتباربخشی

اشاره شد که در گفتمان، برای مشروعیت‌بخشی تلاش می‌شود تا به پرسش‌های «چرا باید این کار را انجام داد؟» و «چرا باید از این شیوه استفاده کرد؟» پاسخ داده شود. ون لیوون معتقد است پاسخ اعتباربخشی (authorization) به عنوان ابزار گفتمانی مشروعیت‌زایی به این

تحلیل گفتمان انتقادی راهبردهای مشروعیت‌زایی ... (فرهاد براتی و دیگران) ۵۵

پرسش‌ها این گونه است: «چون من اینچنین گفتم.» (در این گفتمان «من» همان فرد صاحب قدرت نهادینه است) «چون سنت این را می‌گوید.» «چون چیزی است که ما همیشه انجام می‌دهیم» و یا «قانون گفته من را تأیید می‌کند»؛ بنابراین گاه مشروعیت‌بخشی با استناد به قدرت فرد معتبر ایجاد می‌شود و گوینده برای متقاعد کردن مخاطب نسبت به درستی سخن خود آن را مطابق نظر یک شخص موثق می‌خواند، گاه مخاطب را به دانش و تخصصی ارجاع می‌دهد و زمانی از قوانین، عرف، آداب و رسوم، سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و عادت برای مشروعیت بخشیدن به خود استفاده می‌کند. پس اعتباربخشی آن است که متن با تأیید گرفتن از افراد و عناصر دارای اعتبار به گفتمان خود مشروعیت بخشد (فداکار و صادقی شهپر، ۱۴۰۱). در زیر، نمونه‌های متعدد چنین راهبرد مشروعیت‌بخشی با ذکر نمودهای زبانی آن تشریح خواهد شد:

۲.۱.۴ اعتباربخشی با تکیه بر القاب خلیفه

محمود به عنوان غلامی که از سرزمینی دیگر آمده و بناست بر ایران اسلامی و در افقی دیگر بر سرزمین‌های وسیع‌تری به نام اسلام حاکم شود، جهت مشروعیت‌سازی برای حکومتش به اعتباربخشی از دو آبشخور مهم دین و نژادگی ایرانی استفاده می‌کند و عنصری، ستایشگر چیره‌دست او، در دیوانش این دو نمود را بسیار پررنگ به نمایش می‌گذارد.

در بخش اول، یعنی دین مشاهده می‌شود که عنصری تقریباً در تمامی قصاید مدحی دو لقب «یمین الدوله» و «امین المله» را که محمود با تهدید از خلیفه القادر بالله گرفته است، به کار می‌برد:

یمین دولت مجد و امین ملت صدق امیر غازی، محمود، سید الامرا

(عنصری، ۱۳۶۳: ۱)

و نیز:

یمین دولت و ملکی امین ملت و دین ز ذوالجلال به رحمت زمانه را نظری

(همان، ۳۰۴)

آن‌چنان که از روایات نقل شده در سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک بر می‌آید محمود این لقب‌ها را به‌سختی و با تهدید از خلیفه گرفته است. شرح موقوف را موحد در نوشتار خود آورده است (۱۴۰۰: ۲۲).

این حکایت گویای آن است که محمود در پی به دست آوردن این القاب بوده تا با تأیید گرفتن از خلیفه مسلمین به عنوان معتبرترین فرد جهان اسلام به حکومت خود مشروعیت دهد و عنصری با استفاده مکرر از آن‌ها در مدیحه‌سرایی راهبرد اعتباربخشی را برای مشروعیت‌زایی به حکومت محمود به شکلی فعال در گفتمانش به کار گرفته است.

۳.۱.۴ اعتباربخشی با تکیه بر کاربرد القاب شاهان ایرانی

در بخش دوم، یعنی نژادگی هم به نظر می‌رسد محمود به خوبی می‌دانسته که برای ایرانیان از روزگاران قدیم لازمه پادشاهی، داشتن نژادی منتسب به پادشاهان بوده است. به قول مرزآبادی (۱۳۸۴: ۹۶) «مردم ایران خواستار فره‌شاهی بودند که جز به گرد سر تخمه پاک ایرانی در بالای سر دیگران نمی‌تایید». به نقل از تاریخ یمینی محمود با دختر ابوالحارث محمد بن احمد فریغونی امیر مشهور ازدواج کرده (سیدی و یاحقی، ۱۴۰۱). فریغون معرب فریدون است و آل فریغون خود را منتسب به فریدون پادشاه افسانه‌ای ایرانی می‌دانستند و خاندانی فره‌یخته و معتبر به شمار می‌آمدند و محمود غلام ترک‌تبار با این ازدواج راهی برای مقبولیت در میان ایرانیان می‌گشود. عنصری هم با استفاده مکرر از عناوینی که ویژه شاهان ایرانی است و یا انتساب به شاهان ایرانی را به ذهن متبادر می‌کند، به حکومت او اعتبار و مشروعیت می‌بخشد و به راحتی می‌توان در گفتمانش عناصر اعتباربخشی و ن لیوون را به عینه دید. به عنوان مثال، خسرو و ترکیبات آن (چنان که می‌دانیم خسرو لقب ویژه پادشاهان ایرانی است):

به از عید شناسم از روزگار نه از مدح خسرو و آموزگار

(عنصری، ۱۳۶۱: ۸۵)

خسرو مشرق یمین دولت آن کز یمین او هرچه دشوار است بر دولت همی آسان شود

(همان، ۳۳)

تحلیل گفتمان انتقادی راهبردهای مشروعیت‌زایی ... (فرهاد براتی و دیگران) ۵۷

همچنین، وی در مواردی با القابی هم‌چون شهریار، شهریار عجم، شاه عجم، و شاه ایران به پیشواز ممدوح شتافته است:

او و من هر دو نازیم و ناز من به است کو به حسن خویش نازد من به مدح شهریار

(همان، ۱۱۸)

افزون بر آن، کاربرد لقب «شاه زابلستان» در بیت زیر از عنصری که اشاره به ایرانی بودن مادر محمود دارد می‌تواند در راستای برقراری پیوند با نژاد ایرانی و اعتباربخشی باشد:

شه مشرق و شاه زابلستانی خداوند اقرن و صاحب قرانی

(همان، ۲۷۷)

۴.۱.۴ اعتباربخشی با نسبت دادن عملکرد حاکم به انگیزه‌های دینی

عنصری در قصاید مدحی‌اش دلیل یورش‌های پیاپی محمود به سرزمین‌های اطراف به‌ویژه هندوستان را انگیزه‌های دینی معرفی می‌کند و به این ترتیب با اعتبار گرفتن از دین به جنگ‌های او جنبه تقدس و مشروعیت می‌بخشد. برای مثال از غزو نبوی وام می‌گیرد و او را امیر غازی می‌خواند:

یمین دولت مجد و امین دولت صدق امیر غازی، محمود سید الامرا

(عنصری، ۱۳۶۳: ۱)

همچنین در ابیات زیر به مشروعیت‌زایی از طریق اعتباربخشی با تکیه بر گزاره مهم، تأثیرگذار، و غیرقابل‌کنمان گفتمان دین می‌پردازد و منکر انگیزه‌های دیگر محمود برای جنگ می‌شود.

تو رنجه از پی دینی نه از پی دنیا ز بهر آنکه نیرزد به رنج تو دنیا

(همان، ۳)

ببست رهگذر دیو و بیخ کفر بکند به جای بتکده نهاد مسجد و منبر

نجست از این همه کافرستان که ویران کرد به جز رضای خدا و رضای پیغمبر

(همان: ۱۴۰)

کی بود ایمان او همداستان کاندرد جهان ذره ای بدعت شود یا نقطه ای کفران بود

(همان: ۳۰)

نمونه‌هایی از این قبیل در دیوان عنصری ملک‌الشعرا دربار محمود فراوان دیده می‌شود. در حالی که به گواهی تاریخ و پژوهش‌های انجام شده دو دلیل عمده برای لشکرکشی‌های بی‌امان او وجود دارد: یکی علاقه فراوان او به قدرت و کشورگشایی و دیگری میل بی‌حدش به اندوختن مال و ثروت.

تاریخ سلطان محمود را به عنوان پادشاهی کشورگشا می‌شناسد. او در عالم واقع و به تعبیر شاعران و درباریان که با چاشنی تملق و چاپلوسی او را می‌ستودند، جهانی را فتح کرده بود (فروزانی، ۱۳۹۲). به واقع نمی‌توان و نباید انگیزه‌های چنین شاه جهانگشایی را متمایز از اسلاف و هم‌قطاران وی دانست.

عنصری هم در چند جای دیوان به این نکته اشاره می‌کند و طرح حمله به روم را به تصویر می‌کشد، اگرچه بیماری و مرگ این فرصت را به محمود نداد.

زمین هند را چندی سپردی زمین روم را یک چند بسپر

(عنصری، ۱۳۶۳: ۷۱)

پس

اگرچه محمود تلاش می‌کرد به این لشکرکشی‌ها جنبه مذهبی بدهد و آن را به گسترش اسلام نسبت دهد، اما این تبلیغات برای عوام جاذبه داشت و خردمندان هدف واقعی را می‌دانستند.
ناصر خسرو:

آن کو به هندوان شد یعنی که غازی ام از بهر بندگان نه ز بهر غزا شده است

(فروزانی، ۱۳۹۲: ۱۱۲-۱۱۳)

انگیزه دیگر محمود برای جنگ‌های پی‌درپی ثروت‌اندوزی بوده است.

گویند که سلطان قبل از وفات خود به دو روز فرمان داد تا از خزانه، صدره‌های درم سفید و بدره‌های دینار سرخ و انواع جواهر نفیس و اصناف منسوقات که در اوقات سلطنت جمع آورده بود حاضر کردند و در صحن صفحه عریض همه را بگذارند و آن صحن در نظر بینندگان بستانی می‌نمود که به گل‌های ملون از سرخ و زرد و بنفش

تحلیل گفتمان انتقادی راهبردهای مشروعیت‌زایی ... (فرهاد براتی و دیگران) ۵۹

و غیر ذلک آراسته باشد. سلطان به چشم حسرت در آنها می‌نگریست و زار زار می‌گریست و بعد از گریه زیاد فرمود تا همه به خزانه ببرند و موازی فلسی از همه جنس و نقد به مستحقی نداد با آن که می‌دانست در آن دو روز جان شیرین به صد تلخی خواهد داد (شیدا و کیا، ۱۳۹۰: ۳۴۱).

از این دست حکایت‌های مربوط به آزمندی محمود که به‌روشنی نشان می‌دهد که دین و مذهب بهانه‌ای بیش برای محمود نبوده، متعدد است (شیدا و کیا، ۱۳۹۰).

دیگر آنکه محمود برای خلیفهٔ مسلمین هم احترامی قائل نبود و به شهادت تاریخ بی‌بهری (۱۴۰۱) او را خلیفهٔ خرف شده می‌نامید. با کمی دقت در دیوان عنصری هم می‌توان مشاهده کرد که محمود چندان توجهی به اصول اسلام نداشته است و در مواردی به مجالس شراب‌خواری محمود که در اسلام ممنوع است برمی‌خوریم:

به زورق باده گیرد شاه گهگاه بروید گل به بزم و مجلس اندر

(عنصری، ۱۳۶۳: ۷۱)

بنابراین به نظر می‌رسد تأکید عنصری بر این که جنگ‌های محمود غزو است و برای گسترش دین اسلام صورت می‌گیرد تنها سرپوشی بر میل بی‌حد او به جهان‌گشایی و ثروت‌اندوزی است و درحقیقت نمود همان راهبرد اعتباربخشی برای مشروعیت‌زایی و لیون در گفتمان عنصری است.

۵.۱.۴ اعتباربخشی با تکیه بر منابع موثق

بر اساس الگوی اعتباربخشی و لیون حکومت می‌تواند گفتمانی ارائه دهد که با تکیه بر اعتبار عناصر موثق به مشروعیت‌بخشی روی آورد و چنانچه از مثال‌های زیر برمی‌آید عنصری با انتساب عملکرد محمود به عنایت خداوند و پیامبر، گفتمانی مشروعیت‌زا را ترتیب می‌دهد.

خدای دادش هر چه آن سزا و در خور اوست مثل زنند که در خور بود سزا به سزا
آن کز احسان کرد با او کردگار دادگر نیست اندر عقل کس کافزون از آن احسان بود

(عنصری، ۱۳۶۳: ۲)

و در بیت زیر طبیعی‌سازی و مشروعیت‌بخشی را آشکارا می‌شود دید:

کس از خدای ندارد عجب اگر دارد همه جهان را اندر تنی همی تنها

(همان، ۲)

نمونه‌های زیر هم مواردی هستند که با مهر اعتباربخشی پیامبر برای محمود مشروعیت می‌خورد.

محمد را به دین گیتی دو چیز است بدان گیتی دو با این دو برابر
بدین گیتی کف محمود و جاهش بدان گیتی لوای حمد و کوثر

(همان، ۷۱)

هرچه پیغمبر بگفت از تو پدید آید همی حجت پیغمبری بی حجت پیغمبری

(همان، ۲۹۴)

شایان ذکر است که با توجه به باور دیرین ایرانیان بر تأثیر ستارگان و آسمان بر سرنوشت انسان‌ها پشتیبانی و همراهی فلک و عناصر آسمانی، مهر تأییدی است بر عملکرد افراد و عنصری در چند مورد با استفاده از اعتبار این گزاره‌ها در جهت مشروعیت‌بخشی سود برده است.

گفتم که بود یار مرا و را به روز رزم گفتم نخست یاری تائید آسمان

(همان: ۲۵۴)

و همچنین در موردی دیگر به اعتبار سخن فقیهان و دانشمندان در پی مشروعیت‌زایی احوالات ممدوح صاحب‌قران خویش است.

اگر به قول فقیهان و علم روی گزیدش ایزد و با او به فضل کرد احسان

(همان: ۲۱۱)

۲.۴ مشروعیت‌بخشی به گفتمان حکومت با فرایند ارزش‌گذاری اخلاقی

در این فرایند ارزش‌های اخلاقی تعیین‌کننده هستند و بیشتر از اعتباربخشی بر توجیه و دلیل بنا شده‌اند. در بیشتر موارد ارزش‌گذاری اخلاقی (moral evaluation) با گفتمان مشخصی از ارزش‌های اخلاقی پیوند می‌خورد که صراحت ندارند و محلّ چالش هستند.

تحلیل گفتمان انتقادی راهبردهای مشروعیت‌زایی ... (فرهاد براتی و دیگران) ۶۱

این ارزش‌ها به مفاهیمی مانند سالم، عادی، طبیعی، مفید و مانند آن اشاره دارند که به یک توده یخی پنهان در آب می‌مانند و به همین سبب از نظامی که بتواند با سطح هوشیارانه‌ای آنها را تفسیر کند، جدا هستند. در نتیجه برای شناخت این نوع ارزش‌های اخلاقی، ابزارهای زبان‌شناختی وجود ندارد و در مقام یک تحلیل‌گر گفتمان می‌توان آن‌ها را از طریق دانش عمومی، فرهنگ یا حس مشترک فرهنگی تشخیص داد (حیاتی و عربزاده، ۱۳۹۹: ۲۰۸-۲۰۹).

در این نوع مشروعیت‌بخشی با اصطلاحات و به‌کارگیری صفات اخلاقی تخصیص و اسناد ارزش‌ها، مخاطب را متقاعد می‌کند و نوعی طبیعی‌سازی را مطرح می‌کند. به عنوان نمونه با به کار بردن اصطلاحی، نوعی ستایش را به صورت غیرمستقیم و کاربرد از آن ارزش اخلاقی بیان می‌کند و یا با استفاده از صفات اخلاقی بار ارزشی گفتمان را در جهت مشروعیت‌زایی بالا می‌برد. (همان، ۱۳۹۹: ۲۰۹).

عنصری به‌ویژه به دلیل جایگاهش به عنوان یک مدیحه‌سرا و ملک‌الشعرا، با آوردن صفات متعدد به خوش‌آمدگویی محمود می‌پردازد اما در تحلیل گفتمان همین صفات با همین فرایند ارزش‌گذاری اخلاقی به جریان حاکم مشروعیت می‌بخشد. از نظر آماری عنصری از این فرایند بیش از سه عامل دیگر مشروعیت‌بخش در گفتمان‌ش استفاده کرده است که با توجه به این که اشعار مدحی هستند، منطقی به نظر می‌رسد. ضمن این که تصور این که کسی یارای به چالش کشیدن صفات اخلاقی را داشته باشد دشوار می‌نماید. شاید بتوان مجموع صفاتی را که عنصری به کار برده است، در دو دسته بزرگ (صفات مبتنی بر اقتدار و صفات مبتنی بر برتری‌های معنوی و روحی) و دو بخش کوچک‌تر (صفات مبتنی بر قیاس با قدرت مقابل و صفات ظاهری) تقسیم‌بندی کرد.

۱.۲.۴ ارزش‌گذاری اخلاقی با صفات مبتنی بر اقتدار

بعضی از مهم‌ترین صفاتی که از بررسی داده‌های زبانی در این باره به دست آمد عبارتند از: نفوذ و جاری بودن فرمان، ثروت و قدرت مالی، خدم و حشم و زیبارویان در اختیار داشتن، قدرت جنگ‌آوری، جلال و شکوه و هیبت، ادوات جنگی مانند اسب، فیل، شمشیر، پیکان و تیر و کمان و ...

دهان گشاده، میان بسته ایستاده فلک به مدح و خدمت شاه سپه کش صفدر

(عنصری، ۱۳۶۳: ۸۹)

کهن گنج او هست چندان کزو ابر گاو و ماهی گران است بار

(همان، ۸۵)

هزاران هزارش پرچهره است همه لاله خد و بنفشه عذار

(همان: ۸۵)

۲.۲.۴ ارزش‌گذاری اخلاقی با صفات مبتنی بر برتری‌های معنوی و روحی

صفات احصا شده این بخش عبارتند از: جود و سخا و جوانمردی و رادی، کفایت و تدبیر و رای و خرد و دانش و فضل، مایه آبادانی و لذت از زندگی و سربلندی و فخر و نیکی، عفو و حلم، همت و عزم، حزم و قدر، شجاعت، عدل.

بزرگواری و آزادگی و نیکی را ز هر که یاد کنی مقطع است از او مبدا

(همان، ۲)

ز چیرگی و صبوری و نیک تدبیری نه یار جوید هرگز نه رازدار نه وزیر

(همان، ۸۴)

وگر شجاعت گویی چو او نه عتتر بود نه عمرو بود و نه معن و نه مالک اشتر

(همان، ۱۲۶)

۳.۲.۴ ارزش‌گذاری اخلاقی با صفات مبتنی بر قیاس با قدرت مقابل

در این موارد معمولاً در چند بیت متوالی قدرت دشمن را می‌ستایند و سپس پیروزی محمود و سپاهش بر این دشمن مقتدر را به نمایش می‌گذارد. چنین راهبردی کاملاً هوشمندانه است چون بر اصل زیر مبتنی است: دشمن هر چه قدرتمندتر باشد، چیره‌گر بر او شایسته مدحی دوچندان است:

به جنگ غزنین آن لشکر چو ابر سیاه همه سراسر آتش سنان و برق تبر

تحلیل گفتمان انتقادی راهبردهای مشروعیت‌زایی ... (فرهاد براتی و دیگران) ۶۳

ز گرد ایشان چو شب‌های روشن روز
ز صف ایشان چون کوه دشت پهناور
دویست پیل در آن جنگ هر یکی کوهی
به زیر پای به ناورد خاک کرد حجر
چو بیشه پشتش پر مرد جلد شیر شکار
چو حلقه گردش صف سوار شیر شکر
به حمله ملک شرق آن سپاه قوی
چو گرد گشت پراکنده و ضعیف چو ذر

(همان: ۱۲۷)

همان‌طور که ملاحظه می‌شود تصویر بالا در واقع ارزش جنگ‌آوری محمود را دوچندان بیشتر نمایان می‌کند. در ایاتی هم درباره وضعیت دشمن و بدخواه او سخن می‌گوید که البته تأکید بر برتری محمود است.

گرز آهن تن کند بدخواه او در کارزار
باد خوش چو بر تن او بگذرد سوهان شود

(همان، ۳۴)

۴.۲.۴ ارزش‌گذاری اخلاقی با صفات مبتنی بر ظاهر

چنین صفاتی در حقیقت ناظر بر لطافت و زیبایی ظاهری محمود است.

اگر به طلعت گویی خجسته طلعت او
همی ز طلعت خورشید بیش دارد فر

(همان، ۱۲۵)

۳.۴ مشروعیت‌بخشی به گفتمان حکومت با موجه‌سازی یا عقلانی‌سازی

ون لیوون (۲۰۰۸) معتقد است که ارزش‌گذاری اخلاقی و عقلانی‌سازی (rationalization) هم‌پوشانی دارند. در ارزش‌گذاری اخلاقی، عقلانیت در پس زمینه قرار دارد و در عقلانی‌سازی نیز اخلاق به‌نحوی ضمنی و پوشیده حضور دارد. به عبارت دیگر، عقلانی‌سازی بدون ارجاع به ارزش‌های اخلاقی، کارکرد مشروعیت‌بخشی ندارد. عقلانی‌سازی به دو صورت رخ می‌دهد: یا با بهره‌گیری از بخشی از کردار اجتماعی که عقلانی‌سازی ابزاری نامیده می‌شود و با ارجاع به اهداف، کاربردها و تأثیرات یک عمل محقق می‌شود و یا با ارجاع دادن به حقایق زندگی که عقلانی‌سازی نظری نامیده می‌شود که به نظم طبیعی امور ارجاع می‌دهد و از دیگر راهکارهای طبیعی‌سازی صریح‌تر است. عقلانی‌سازی به لحاظ

دستوری یا آشکارا در بند هدف بعد از عباراتی چون (به منظور، با هدف، ...) و یا ضمنی بعد از (به وسیله، اگرچه، ...) می‌آید. (فداکار و صادقی شهپر، ۱۴۰۱)

پس هر جا صحبت از هدف یا وسیله یا هر دو باشد با بحث موجه‌سازی یا عقلانی‌سازی روبه‌رو هستیم. بنابراین، تمام جنگ‌ها و کارهایی که محمود انجام داده تا به هدفی برسد می‌تواند نمودی از عقلانی کردن برای مشروعیت بخشیدن و طبیعی‌سازی امور باشد. برای نمونه، در قصیده ۳۴ عنصری با مطلع:

آیا شنیده هنرهای خسروان به خبر
بیا ز خسرو مشرق عیان بین تو هنر

(عنصری، ۱۳۶۳: ۱۲۵)

که یادکرد جنگ‌های محمود است، می‌توانیم نمونه‌هایی از موجه‌سازی را ببینیم. نمونه‌های دیگر عبارتند از:

به جنگ غزنین آن لشکر چو ابر سیاه
همه سراسر آتش سنان و برق و تبر

(همان: ۱۲۷)

ز جند راهه و تنجه و ز شاه تبت
برون گذشت نه کشتیش بود و نه لنگر

(همان: ۱۳۳)

۴.۴ مشروعیت‌بخشی به گفتمان حکومت با اسطوره‌آفرینی یا اسطوره‌پردازی

اسطوره‌پردازی نوعی از مشروعیت‌زایی است که با داستان‌سرایی (mythopoesis) و روایت به دست می‌آید. داستان ممکن است یک قضیه اخلاقی، اخطارآمیز و یا نمادین باشد: اسطوره‌پردازی قوی‌ترین فرایند مشروعیت‌بخشی است؛ چون با حجم تاریخی همراه است. تولید قصه برای بقای یک گفتمان ضروری است و در ایجاد نظم نوین باید از طریق تاریخ و اسطوره هویت‌سازی کرد و نشان داد که نظم تازه یک امر حادث نیست و مشروعیت آن از پیش بنا نهاده شده است. در دوره‌های مختلف تاریخی، بنا به تفاوت گفتمان‌های مسلط، بخش‌های مختلفی از داستان مورد توجه قرار می‌گیرد؛ چنان که در دوره‌ای که ملی‌گرایی دغدغه اصلی جامعه است، اسطوره‌های ملی بازتولید می‌شود و در دوره‌ای دیگر برای مشروعیت بخشیدن به گفتمان‌های دینی و عقیدتی به داستان‌های مذهبی رجوع می‌شود.

تحلیل گفتمان انتقادی راهبردهای مشروعیت‌زایی ... (فرهاد براتی و دیگران) ۶۵

(حیاتی و عربزاده، ۱۳۹۹: ۲۱۹). عنصری در دیوانش از اساطیر ایرانی و مذهبی برای تحقق این گونه از مشروعیت‌زایی بهره برده است.

۱.۴.۴ مشروعیت‌بخشی با اسطوره‌پردازی ایرانی

برای نمونه، وی جهت مشروعیت‌زایی افعال و اقدامات سلطان از قیاس او با انوشیروان، شاه ساسانی، که حتی پس از ورود اسلام هم وجهه خوبی دارد استفاده می‌کند:

عدل او نوشروان گشته است کاندر وصف او بیت‌هایی شعر توقیعات نوشروان بود

(عنصری، ۱۳۶۳: ۲۸)

داد را گر گرد برخیزد ز شادروان او همچو عقل روشن اندر جان نوشروان بود

(همان، ۳۳)

در نمونه زیر هم با ارجاع به داستان فریدون در تلاش است برای محمود غزنوی مشروعیت بیشتر در نزد مخاطب کسب کند:

اگر ز دجله فریدون گذشت بی کشتی به شاهنامه بر این، حکایت است و سمر
سمر درست بود نادرست نیز بود تو تا درست ندانی سخن مکن باور
به چشم خویش بسی دیده‌ام که شاه زمین به نیک روز به نیکی زمان و نیک اختر
ز چند راهه و تنجه وز شاه تبت برون گذشت نه کشتیش بود و نه لنگر

(همان، ۱۳۲-۱۳۳)

۲.۴.۴ مشروعیت‌بخشی با اسطوره‌پردازی غیرایرانی و دینی

پیش از این مطرح شد که برای محمود بسیار مهم بوده است که در میان ایرانیان و مسلمانان مشروعیت بیابد و آن را تثبیت کند. در نمونه‌های قبل با پهلو زدن محمود به شاهان و اساطیر ایرانی در جهت مشروعیت‌زایی در میان ایرانیان گفتمان خود را شکل می‌دهد. در نمونه‌های زیر از قصه‌ها و اساطیر مذهبی برای مشروعیت‌بخشی کمک گرفته است. برای مثال، در وصف مرکب محمود آورده است:

به بالا چو صندوق نمرود باشد به دریا چو صندوق فرخ سکندر

(عنصری، ۱۳۶۳: ۴۴)

وز ایشان تباهی بر اعدای ابتر از ایشان بلا بر سر بدسگالان
چو اندر هوا کره بر قوم موسی چو بر قوم عاد آیت باد صر صر

(همان، ۴۵)

۵.۴ تکرار مؤلفه‌های مشروعیت‌بخشی در دیوان عنصری

۱.۵.۴ تکرار مؤلفه اعتبار‌بخشی

با رجوع به دیوان عنصری مشاهده می‌شود که از مجموع ۳۹ قصیده مدحی در ۲۷ قصیده هر دو لقب «یمین دولت» و «امین ملت» تکرار شده و در چهار قصیده هم لقب «یمین دوله» به تنهایی آمده است. یعنی در کل در ۳۱ قصیده عنصری به نحوی این القاب را تکرار کرده است. قابل توجه است این تکرار معنادار و پی‌درپی همواره با جناس‌هایی از قبیل «یمن»، «امن»، «ایمان»، «امین» و ... تقویت شده است.

این بسامد بالای تکرار بیانگر آن است که عنصری در گفتمان‌ش نه تنها با کاربرد این القاب از اعتبار خلیفه جهت مشروعیت‌بخشی به حاکمیت سود برده، بلکه با استفاده از شیوه کارآمد تکرار به تثبیت آن اقدام کرده است.

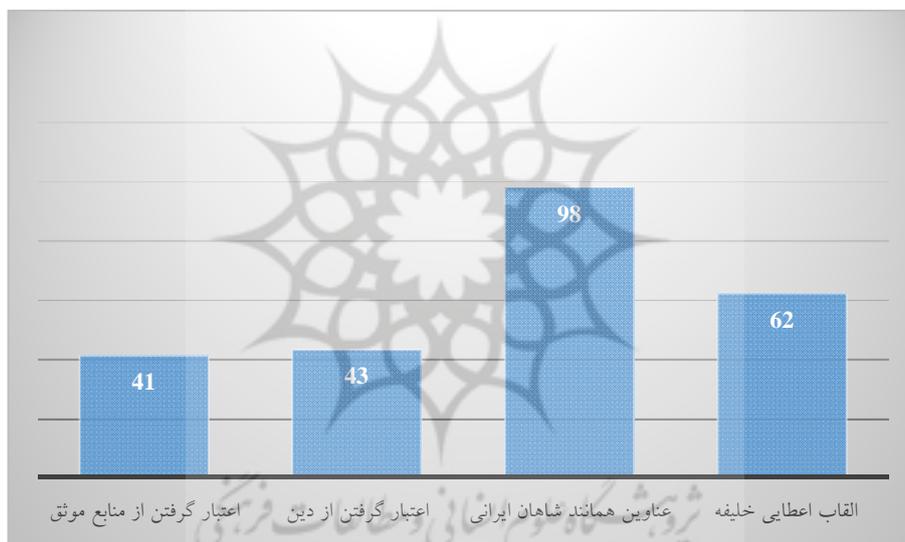
در بخش دیگر یافته‌ها به بررسی تکرار عناوینی مانند خسرو و شهریار و ترکیبات آن‌ها، شاه عجم، شاه ایران، خدایگان، شاه شرق و شاه زابلستان در دیوان عنصری پرداخته شد. در مجموع ۹۸ بار این عناوین برای محمود غزنوی به کار رفته است و شایان توجه این که لقب «سلطان» که ویژه محمود بوده و او اولین حاکمی بوده که این لقب را به خود اختصاص داده، در تمامی قصاید تنها ۱۱ بار تکرار شده است و این نشان می‌دهد که عنصری برای القای دیدگاه محمود و مشروعیت‌بخشی و سپس ماندگار کردن این مشروعیت در اذهان و تاریخ از ابزار تکرار به خوبی بهره برده است تا برای این پادشاه ترک‌نژاد در میان ایرانیان مقبولیت کسب نماید.

با بررسی قصاید مدحی عنصری درباره محمود در دیوان می‌بینیم که قصد محمود از جنگ‌های هر ساله و مداوم اعتلای دین اسلام و پاک کردن زمین از کفار بیان می‌شود.

تحلیل گفتمان انتقادی راهبردهای مشروعیت‌زایی ... (فرهاد براتی و دیگران) ۶۷

تکرار این معنا با محوریت ملک‌غازی و امیر‌غازی در اشعار صورت می‌گیرد. در ۳۹ قصیده بررسی شده، ۴۳ بار این مضمون تکرار شده و به عبارت دیگر به‌طور میانگین در هر قصیده دست‌کم یک‌بار به این معنا اشاره شده است.

در بحث اعتباربخشی، استناد به شخصیت‌های معتبر و یا مقدسات از شگردهای ایجاد مشروعیت محسوب می‌شود. چنانچه بررسی شد عنصری با نسبت دادن عملکردهای محمود به پیامبر اسلام یا تأییدیه‌های الهی و یا نسبت دادن آن به گردش روزگار و آسمان برای وی کسب مشروعیت می‌کرد. بررسی قصاید عنصری در مدح محمود نشان می‌دهد که شاعر یاد شده ۴۱ بار این مضمون را تکرار کرده است و به نظر می‌رسد با تکرار و تأکید به القای این موضوع در زمان کمک کرده است.

نمودار ۱. تکرار مؤلفه‌های مشروعیت‌بخشی و اعتبارسنجی در قصاید عنصری

با توجه به نمودار بالا می‌توان گفت اگرچه تکرار عناوین شاهان ایرانی، میزان توجه محمود به کسب مشروعیت در میان ایرانیان را نشان می‌دهد اما به دلیل هم‌پوشانی که در سه مورد دیگر وجود دارد، در مجموع ایجاد مشروعیت با تکیه بر ایدئولوژی و دین برای محمود از اولویت بیشتری برخوردار بوده است. این امر احتمالاً نشأت گرفته از باورهای عمیق مذهبی مردم آن دوران و پیوند مستحکمشان به‌ویژه با دین اسلام است.

۲.۵.۴ تکرار مؤلفه ارزش‌دهی اخلاقی

در زمینه مشروعیت‌بخشی با ارزش‌گذاری اخلاقی مشاهده شد که عنصری با ذکر صفات متعدد و استناد ویژگی‌ها و خصیصه‌های خاص به محمود، مخاطب را متقاعد می‌کرد که سلطان شایسته جایگاهش است و در حقیقت برای او مشروعیت‌زایی می‌کرد.

اکنون این نکته قابل توجه است که عنصری درباره هر کدام از این صفات کلیدواژه یا کلیدواژه‌هایی را برگزیده و با مرکزیت آن‌ها و بهره‌گیری از دامنه وسیع واژگانی که همان صفات و مفاهیم را تداعی می‌کنند به تکرار آن‌ها می‌پردازد. شاعر با استفاده از ابزار تکرار معنایی، گفتمانی را که مطلوب نظر محمود است به مخاطب القا می‌کند. به عنوان نمونه برای بیان بخشندگی محمود کلیدواژه‌های «جود، سخا و عطا» را در مرکز قرار می‌دهد، سپس با واژگانی مانند «ابر»، «دریا»، «کف»، «مطر»، ... و تکرار آن‌ها صفت بخشندگی را پرورش داده و در این ویژگی سلطان محمود را به ذهن مخاطب متبادر می‌سازد.

با بررسی آماری صفات مطرح شده در متن دیده می‌شود که عنصری بیش از همه به ویژگی‌های جنگاوری و تجهیزات جنگی محمود پرداخته و در کنار این از روش دیگری برای بزرگ‌نمایی قابلیت جنگاوری محمود بهره برده است؛ به این صورت که ابتدا در چندین بیت متوالی قدرت دشمن را برجسته می‌کند و سپس شرح می‌دهد که چگونه محمود این دشمن قدرتمند را به‌سختی شکست داده است. بنابراین در جستار فعلی این صفات به همراه ویژگی شجاعت که در راستای توجیه جنگاوری سلطان محمود است در یک مجموعه آورده شده است. آمار مربوط به این صفات نشان می‌دهد که عنصری ۴۰۶ بار ویژگی جنگاوری محمود را بازتولید و تکرار کرده است که با توجه به نبردهای پی‌درپی او دور از ذهن نیست که سلطان مشتاق بوده با این ویژگی شناخته شود.

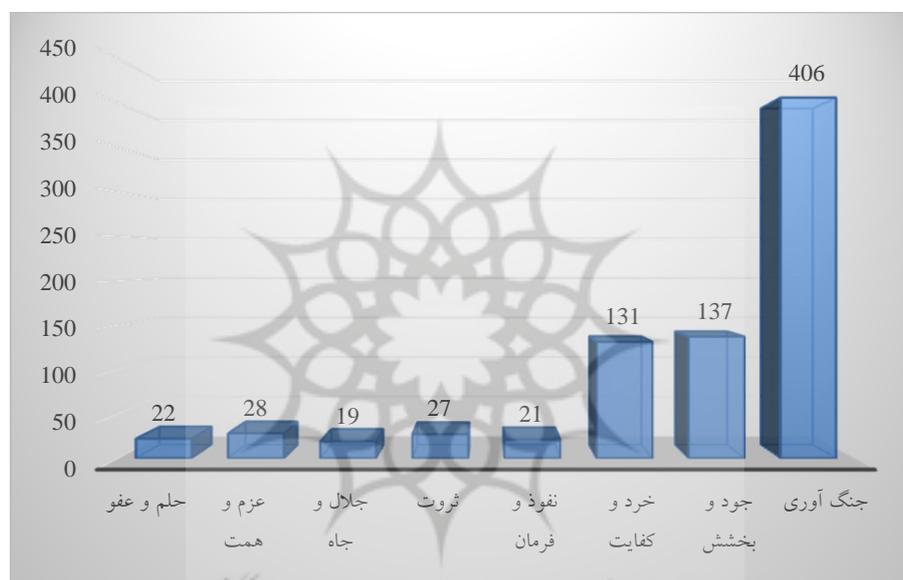
دومین ویژگی که دومین بسامد را در شعر عنصری به خود اختصاص داده است مجموعه صفات مربوط به جود، سخا، رادی و جوانمردی است. این گروه از صفات ۱۳۷ بار به شکل‌های گوناگون تکرار شده است. البته با توجه به این نکته که شاعران مدیحه‌سرای دربار از این حرفه برای گذران زندگی استفاده می‌کردند و معاش آن‌ها در گرو کرم و سخاوت شاه بوده است، روشن به نظر می‌رسد که عنصری از تکرار این مضمون به نفع خویش سود برده باشد.

صفت دیگری که دوشادوش با بخشش سلطان پیش می‌آید اشاره به خرد، دانش، تدبیر، کفایت، فرهنگ، و هنر محمود است. عنصری این مفاهیم را ۱۳۱ بار تکرار کرده است و

تحلیل گفتمان انتقادی راهبردهای مشروعیت‌زایی ... (فرهاد براتی و دیگران) ۶۹

چه بسا این حساسیت که برای خردورز و خردپرور نشان دادن محمود اعمال شده در نتیجه ارزشی باشد که ایرانیان آن زمان برای خرد قائل بودند و عنصری با این گفتمان درصدد ایجاد مقبولیت و مشروعیت برای امیر خود در میان ایرانیان بوده است.

بسامد تکرار صفات دیگر نظیر نفوذ فرمان ۲۱، ثروت و قدرت مالی ۲۷، جلال و شکوه و هیبت و جاه ۱۹، عزم و همت ۲۸، حلم و خشم ۲۲ است که اگرچه با استفاده از تکنیک تکرار بر این صفات تأکید شده است ولی از نظر آماری تفاوت محسوس چندانی بین آنها دیده نشد.

نمودار ۲. تکرار مؤلفه‌های مشروعیت‌بخشی ارزش‌دهی اخلاقی در قصاید عنصری

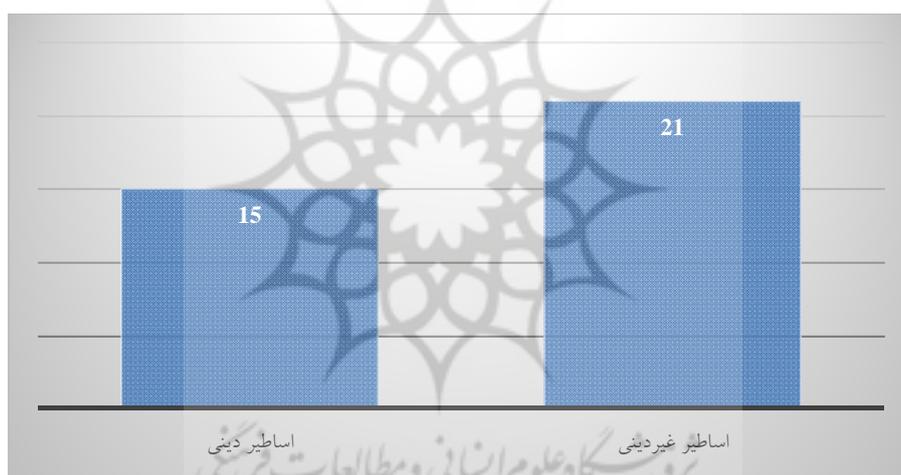
۳.۵.۴ تکرار مؤلفه موجه‌سازی یا عقلانی‌سازی

مشروعیت‌بخشی از زاویه موجه‌سازی با توجه به مقوله هدف یا وسیله بررسی گردید. در این بخش مشاهده شد که معدود موارد عقلانی‌سازی به جنگ‌های محمود اشاره کرده است. به نظر می‌رسد عنصری استفاده از ابزار جنگ را برای رسیدن محمود به اهدافش که همانا کشورگشایی و ثروت‌اندوزی در پوشش دین بوده صحیح و موجه نشان داده و آنگاه با تکرار روایت آن جنگ‌ها و اشاره مکرر به آنها طبیعی‌سازی این وسیله را در ذهن مخاطب تثبیت می‌نموده است. در مجموع در قصاید عنصری در ۲۴ مورد به جنگ‌های

محمود اشاره شده است. از آنجا که این بخش تک‌گزاره‌ای است، نموداری ارائه نشده است.

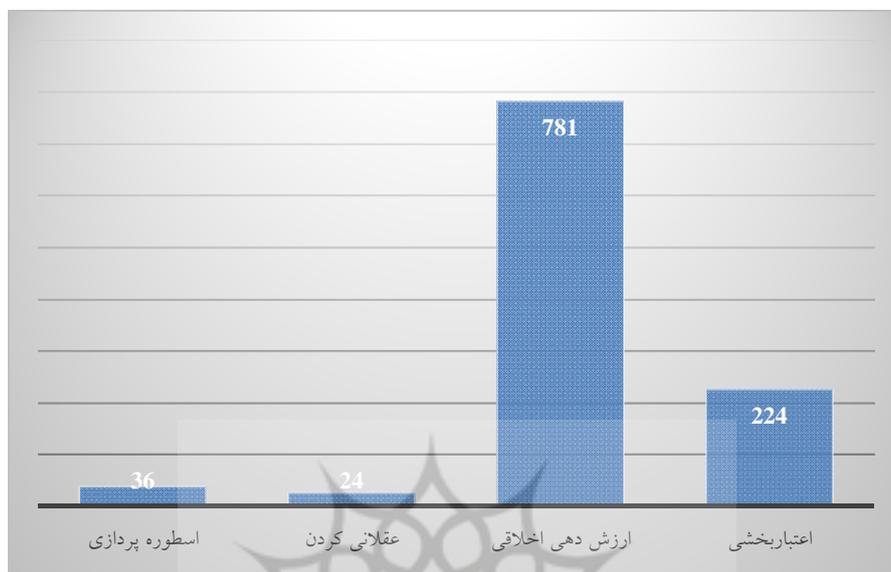
۴.۵.۴ تکرار مؤلفه اسطوره‌پردازی

عنصری در اشعار مورد بررسی در این پژوهش از تلمیح به دو دسته از اساطیر و داستان‌ها در اسطوره‌پردازی بهره برده است. یک دسته اساطیر و داستان‌های ایرانی و غیردینی و غیراسلامی (۲۱ بار) و دسته دوم اساطیر و قصه‌های اسلامی و دینی (۱۵ بار). چنانکه دیده می‌شود تأکید عنصری بر تکرار گزاره‌های ایرانی بیش از گزاره‌های دینی و اسلامی است، هرچند این تفاوت قابل ملاحظه نیست. در مجموع این شیوه از مشروعیت‌بخشی در گفتمان عنصری نسبت به اشکال دیگر چندان پررنگ نیست.

نموار ۳. تکرار مؤلفه‌های مشروعیت‌بخشی اسطوره‌پردازی در قصاید عنصری

۵.۵.۴. تجمیع نتایج تکرار مؤلفه‌های مشروعیت‌بخشی

نمودار ۴. نمایش ۴ مؤلفه مشروعیت‌بخشی

همان‌طور که از نمودار بر می‌آید در بحث ارزش‌گذاری اخلاقی فراوانی تکرار به‌شکل قابل‌توجهی بیشتر از سه بخش دیگر است که با توجه به اینکه قصاید مدحی هستند، توجیه‌پذیر به نظر می‌آید عنصری بر محور توصیف و تمجید بیش از سایر گزاره‌ها تأکید کند.

۵. نتیجه‌گیری

با توجه به این نکته که مشروعیت به معنای چیزی است که به حقیقت تبدیل شده و تبلیغ هم برای نیل به هدف‌های خاص، اطلاعات را تحریف و دگرگون می‌کند، می‌توان به این نگاه کلی رسید که مشروعیت و تبلیغات دو روی یک سکه هستند.

با کاوش در دیوان عنصری، مدیحه‌سرای بزرگ دربار سلطان محمود، بر پایه تحلیل گفتمان انتقادی که متن را در ارتباط با گزاره‌های اجتماعی زمان تولید آن می‌سنجد، مشاهده می‌شود که این شاعر با به‌کارگیری هر چهار عنصر مشروعیت‌بخشی و ن‌لیوون (اعتباربخشی، ارزش‌دهی اخلاقی، موجه‌سازی یا عقلانی‌کردن، و اسطوره‌پردازی) ابتدا سعی

در مشروعیت بخشیدن به نظرات و عملکردهای سلطان محمود دارد و سپس به عنوان رسانه تبلیغاتی دربار با استفاده از تکنیک کارآمد تکرار از مقوله معنایی، مؤلفه‌های مورد نظر را به ذهن مخاطب القا می‌کند و زمینه را برای تثبیت آن‌ها فراهم می‌آورد.

نتایج آماری این پژوهش نشان می‌دهد که در بررسی ۳۹ قصیده‌ای که در مدح محمود سروده شده، عنصری با به‌کارگیری صفات، با فراوانی بیشتر و همچنین با بسامد بالای تکرار نسبت به سه گزاره دیگر، در بحث ارزش‌گذاری اخلاقی فعال‌تر عمل کرده است، که با توجه به هدف و حرفه اولیه عنصری که همانا مدیحه‌سرایی است این نگاه ویژه به صفات منطقی به نظر می‌رسد. در بین صفات هم عنصر جنگاوری به شکل ملموسی برجسته‌تر نمایش داده شده، که باز هم با واقعیات تاریخی و دل‌بستگی فراوان محمود به کشورگشایی و جنگ‌های پی‌درپی وی منطبق است. این توجه به جنگاوری را در بخش عقلانی کردن هم با ۲۴ مورد اشاره به جنگ‌های محمود، می‌توان مشاهده کرد.

در دو حوزه اعتباربخشی و اسطوره‌پردازی با دو نگاه عمده دین‌گرایی و ایران‌گرایی روبه‌رو هستیم که در هر دو مورد در مجموع با توجه به آمار تکرار معنایی، عنصری به عنوان ارائه دهنده نگاه محمود، به ایجاد مشروعیت برپایه مؤلفه‌های دینی توجه بیشتری داشته است و با به‌کارگیری القاب اعطایی خلیفه، تکیه بر تأییدیه‌های مبتنی بر مقدسات و اشاره به اساطیر دینی-مذهبی در پی کسب مقبولیت دینی در ذهن مخاطب است. در مرتبه بعد با نسبت دادن عناوین پادشاهان ایرانی و اشاره به اساطیر ایرانی به دنبال ایجاد مشروعیت برای خود در جامعه ایرانیان بوده که نژاد شاهی برایشان تعیین کننده بوده است. پس با در نظر گرفتن مجموع قصاید مدحی عنصری درباره سلطان محمود به عنوان یک متن یکپارچه و واحد، به نظر می‌رسد عنصری از ابزار متن‌گونه قصیده مدحی برای توجیه حاکمیت او بر ایران اسلامی عناصر مشروعیت‌زا و مضامین مورد نظر سلطان را ارائه کرده، سپس با استفاده از تکرار معنایی به بازتولید آن‌ها در سراسر متن پرداخته و نه تنها برای ممدوح غلام‌زاده، مشروعیت‌زایی نموده بلکه با تکرار مضامین، آن‌ها را در درازای تاریخ در ذهن مخاطب تثبیت کرده است.

کتاب‌نامه

اویسی کهخا، عبدالعلی، عباسی، محمود و اتحادی، حسین (۱۳۹۳)، «تکرار و ارزش‌های بلاغی آن در شعر فرخی سیستانی»، پژوهش زبان و ادبیات فارسی، دوره ۳۴، صص ۳۴ تا ۸۵

تحلیل گفتمان انتقادی راهبردهای مشروعیت‌زایی ... (فرهاد براتی و دیگران) ۷۳

- بیهقی، ابوالفضل (۱۴۰۱)، *تاریخ بیهقی*، تصحیح محمد جعفر یاحقی و مهدی سیدی. تهران: سخن
- تسلیم جهرمی، فاطمه (۱۴۰۲)، «بازنمایی کارگزاران اجتماعی در گفتمان طنز احمد شاملو بر اساس الگوی ون لیون»، *متن‌پژوهی ادبی*، دوره ۲۷، شماره ۹۷، صص ۳۶۳ تا ۳۹۹
- حق‌پرست، لیلا (۱۳۹۱)، «شیوه‌های تصویرسازی کارگزاران اجتماعی در داستان بهمن از شاهنامه و بهمن‌نامه (بر اساس مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی در تحلیل گفتمان)»، *جستارهای زیبایی*، دوره ۳، شماره ۲، ۱ تا ۲۷
- حیاتی، زهرا و عربزاده، فاطمه (۱۳۹۹)، «بازخوانی باب اول بوستان سعدی با رویکرد مشروعیت‌بخشی در گفتمان حکومت»، *متن‌پژوهی ادبی*، دوره ۲۴، شماره ۸۳، ۱۹۳ تا ۲۲۲
- شیدا، شیدا و کیا، حسین (۱۳۹۰)، «سیمای محمود غزنوی از تاریخ تا ادبیات»، *نشریه سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)*، دوره ۱۳، شماره ۳، ۳۳۷ تا ۳۵۶
- عنصری بلخی (۱۳۶۳)، *دیوان*، به کوشش سید محمد دبیر سیاقی. چاپ ۲. تهران: کتابخانه سنایی
- غلامعلی‌زاده، خسرو، تفکری رضایی، شجاع و اکبری، حمیدرضا (۱۳۹۶)، «نام‌دهی و طبقه‌بندی کنشگران اجتماعی در داستان «آل» بر اساس الگوی ون لیون»، *جستارهای زیبایی*، دوره ۸، شماره ۷، ۷۱ تا ۸۹
- فداکار، کژال و صادقی شهپر، رضا (۱۴۰۱)، «مشروعیت‌بخشی - مشروعیت‌زدایی در اشعار ملک‌الشعراى بهار و حاجی قادر کویی بر اساس نظریه ون لیون»، *پژوهش‌های ادبیات کردی*، دوره ۸، شماره ۱، ۱۳ تا ۳۷
- فروزانی، سید ابوالقاسم (۱۳۹۲)، «حمله به روم در تخیلات فاتحانه سلطان محمود غزنوی»، *پژوهش‌های تاریخی ایران و اسلام*، دوره ۷، شماره ۱۲، ۱۰۷ تا ۱۲۶
- قنبری عبدالملکی، رضا و فیروزیان‌پور اصفهانی، آیلین (۱۴۰۱)، «بررسی شیوه‌های بازنمایی کنشگران اجتماعی در داستان «دره خزان‌زده» از منظر تحلیل گفتمان انتقادی با بهره‌گیری از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی (وویکرد ون لیون)»، *جستارهای زیبایی*، دوره ۱۳، شماره ۱، ۱۹۹ تا ۲۳۲
- کنعانی، ابراهیم و انتظار، صفورا (۱۴۰۱)، «تحلیل گفتمان انتقادی رمان رویای تبت بر پایه الگوی ون لیون»، *مطالعات زبانی و بلاغی*، دوره ۱۳، شماره ۲۹، ۲۱۹ تا ۲۴۰
- متحدین، ژاله (۱۳۵۴)، «تکرار، ارزش صوتی و بلاغی آن»، *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی*، دوره ۱۱، شماره ۳، ۵۳۰ تا ۵۸۴
- مرزآبادی، غلامحسین (۱۳۴۸)، «انگیزه‌های پشتیبانی محمود غزنوی از زبان و ادب پارسی»، *نشریه زبان و ادب فارسی*، دوره ۷، شماره ۲۱، ۱۹۱ تا ۱۹۷
- موحد، محمد علی (۱۴۰۰)، «سرنوشت خفت‌بار و عبرت‌انگیز افول خلیفه اسلامی؛ تا بدانند این خداوندان ملک ...»، *بخارا*، شماره ۱۴۲، ۱۸ تا ۴۴

۷۴ کهن‌نامهٔ ادب پارسی، سال ۱۶، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۴

میرهاشمی، طاهره و صباغی، علی (۱۳۹۵)، «تکرار و ویژگی سبکی غزل‌های فخرالدین ابراهیم عراقی»، پژوهش‌های ادبی، دوره ۱۳، شماره ۵۴، ۱۴۳ تا ۱۶۲

نساج، حمید، و حاجی‌مزدارانی، مرتضی (۱۳۹۳)، «گونه‌شناسی شعر فارسی از منظر ادب سیاسی»، مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، دوره ۶، شماره ۴، ۸۵ تا ۱۲۲

Coicaud, Jean-Marc. (2002). *Legitimacy and politics: A contribution to the study of political right and political responsibility*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mazid, Bahaa-eddin M. (2014). *CDA and PDA made simple: Language, ideology and power in politics and media*. Newcastle upon Tyne: Cambridge scholars publishing.

Van Dijk, Teun A. (2015). Critical Discourse Analysis. In D. Tannen, H. E. Hamilton, & D. Schiffrin (Eds.) *The handbook of discourse analysis* (pp. 466-485). Chichester: Wiley Blackwell.

van Leeuwen, Theo. (2008). *Discourse and practice: New tools for critical discourse analysis*. Oxford: Oxford University Press.

van Leeuwen, Theo. (2007). Legitimation in discourse and communication. *Discourse & communication*, 1(1), 91-112.

van Leeuwen, Theo., & Wodak, Ruth. (1999). Legitimizing immigration control: A discourse-historical analysis. *Discourse studies*, 1(1), 83-118.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی